

REX Váci u. 34. költözködésnél átszereléseket olcsón vállalunk
csillárok, világítótestek, diszműárak
Ujabb nagy árleszállítás!

TABAKOSOK TABÁNBAN

Azt már körülbelül tudjuk, hogy a Tabán újjáépítésére honnan kerül elő a pénz; csak azt nem tudjuk, hogy miképpen fest az új Tabán, ha majd elkészül. Két terv közül akarják kiválasztani a jobbat, az alkalmassabbat, a városházi urak, de lehet, hogy a két terv közül a harmadikat választják. Csak azután olyat válasszanak, hogy egyszer, valamikor meg ne bánják a választást.

Egyébként nem fáj a szívem a régi Tabán elmúlása miatt. Nem nagy baj, ha eltűnnek a viskók a Gellérthegy aljáról. Ezek a rácvárosi roskadozó házak immár kiszolgáltak. Megtették a magukét. Itt az ideje, hogy eltűnjenek. Igaz ugyan, hogy eltűnik velük temérdek emlék és tradíció. De hát annyi baj legyen. Mámoros májusi esték, ragyogó júniusi éjszakák, bőlék, srammlik, csirkepaprikások, isten veletek! Ami kedves és szép volt a régi Tabánban: számunkra úgyis rég meghalt az ifjúságunkkal s nekünk, öregedő uraknak, már úgyis csak emlék és álom a tabáni romantika.

Az egykori tímárváros

Milyen legyen az új Tabán? Ha tőlem kértek volna tanácsot: azt ajánlottam volna, hogy virágos ligetet varázsoljanak a girbegörbe uccák, a düledező házak és kopott viskók helyébe. Mikor még a török basa volt a legnagyobb úr a Várban: hatalmas, gyönyörű, tarka-barka gyümölcsöskert volt az egész Buda. A törökvilágban csupa szőlőskert volt az egész Várhegy alja. A Sashegy környékén és Óbuda felé termett a legédesebb szőlő és a legjobb bor. Evlia Cselebi, a világhíró török utazó 1663-ban, Budavár vissza-

vétele előtt huszonhárom évvel járt itt. Akkor még két külvárosa volt a budai Várnak. Az egyik a *Debbaghkháne*, vagyis a mai Tabán, a másik meg a *Böjük*, vagyis nagy külváros. Ez lehetett a Vízváros meg a Halászáros. De amerre járt-kelt a török utazó: mindenütt szőlőskert, virág és gyümölcsfa köszöntötte. Nagyszerű sétahelyek voltak akkoriban Budán. A „Királyszőlő“, meg a „Szőlőliget“ volt köztük a legnevezetesebb. Legjobb szőlő és legillatosabb rózsza a *Veli bég fürdője*, a mai *Császárfürdő* környékén termett. Idejártak szórakozni a török urak; no meg az asszonyok és lányok. Azt tartotta a babona, hogy minden kívánságuk teljesül, ha a meleg forrás vízében negyvenszer megmosakodnak. Veli bég fürdője mellett épült a *Baruthkháne*, vagyis a Lőpormalom, amelyet a melegvíz hajtott. Régi metszetek „*Császármalmoknak*“ neveztek ezeket a malmokat, amelyeket később a németek lisztlőrő malmokká alakítottak át. *Bél Mátyás* szerint nem messze a malmoktól 1719-ben egy ház építése alkalmával felfedeztek egy földalatti folyosót, mely várba szolgált. A hagyomány szerint a török időkben ezen a földalatti titkos folyosón vitték fel a Várba a lőport, ha szükség volt rá. Virágos kertek és szőlőskertek díszítették a Rózsadombot is, amelyen Gül-babát, a bekélt dervis rend öreg harcosát eltemették. Az öreg dervis résztvett Sulejman 1541-i hadjárataiban. És még abban az esztendőben meg is halt. Szóval nyolc év híján négy évszázad óta pihen a harcos dervis a Rózsadomb tetején. A Rózsadomb és a Margit körút vidéke is csupa szőlőskert volt. Mint valami zöld koszorú övezte a Várat. De szőlő termett a mai Kelenföldön is, amelyet a törökök *Kilen Ovaszi*-nak neveztek. A Németvölgy és a Farkasrét volt a budai basák gyümölcsöskertje. Evlia Cselebi a budai gyümölcsök közül elsősorban a zamatos, édes-csipős szőlőt dicsérte, meg a nagymennyiségben termő őszi- és sárgabarackot; a cseresznyét, meg a meggyet; a sárga, topázzsínű borrhó pedig azt mondja, hogy tüze a tenedősi borét is felülmúlja.

A mai Tabánt akkoriban — mint említettük — *Debbaghkháne*-nak, tímárvárosnak neveztek, mert itt laktak és itt dolgoztak a török és bosnyák tabakosok, vagyis tímárok. Itt cserezték a híres szattyánbőrt, papucs, meg csizmatálat. A bőrcserzéshez az Ördögárok vizét használták. A Tabán név ebből az időből ragadt a Rácvárosra. Az etimológusok sokáig azt hitték, hogy Tabán annyi, mint talp, hegyalja, vagy városvége. A valóság azonban: a Tabán-név a török *Debbaghkháne*-ből keletkezett és a talpkészítő tímárokról, a cserzővargákról keresztelték el Tabánt Tabáknak.

A régi fürdők

Míg a nagy külvárost, vagyis a mai Vízvárost délen és északon várfal védelmezte, addig *Debbaghkháne*, vagyis a mai Rácváros szabadon állott. Csak a Gellérthegy alján húzó úton zárta el egy kapu. Tabán házai vályogból vagy téglából pültek, de minden házat zsindey fedett és a Hadnagy uccában még ma is akad olyan török időkből maradt ház, melynek nyitott zsindeyfödele és bőrszáritó padlása van. *Debbaghkháne*-nak tulajdonképpen nem sok nevezetessége volt, de messzi földön híresek voltak a fürdői. Három fürdője volt. Az egyik az *Acsik-Ilidse*, vagy szabad melegfürdő. Ez volt az a fürdő, amelyet mi valamikor *Sárosfürdőnek* nevezünk, mielőtt a Gellértfürdő fölébe nem épült. Ezt a fürdőt, melynek gyógyító hatását már a régiek is felismerték, nemcsak a törökök használták, hanem a vidékiek is. A másik fürdő a *Jesil direkli Ilidse*, vagyis: a zöldoszlopos fürdő, amit ma *Rudasfürdőnek* nevezünk. Ezt a fürdőt Mohamed basa építtette és *Musztafa Szolimán* basa restauráltatta. A tágas medencét kupola fődte, amelyet nyolc oszlop tartott. A fürdő egyik oszlopa zöldszínű márványból való. Innen kapta

a fürdő a *Jesil direkli*, vagy „zöldoszlopos“ nevet. A harmadik fürdő a *Debbaghkháne Ilidse*, vagyis Tabánfürdő, melyet ma Rácvárosnak nevezünk. Ólommal fedett kupola takarta el a medencéjét; savanykás-ízű vize pedig arról volt híres, hogy megaranyozta az ezüstöt. A Rudasfürdő közelében mauzózeum állott, melyben Sejkh Mukhtár-baba volt eltemetve. A mai Rácvárosnak savanykás vize is nagy becsületben állott. Azt tartották róla, hogy gyógyító erejű és minden betegséget meggyógyít. A Rácvárosban különben dél-élelt a férfiak fürödtek; ebéd idejéről éjfélig pedig a nők használták. Csak a törülközőért, meg a fürdőkötényért kellett fizetni egy *akcsé*-t. De aki magával hozta a fürdőruháját: az ingyen fürödhetett.

Szőlővel volt beültetve a Gellérthegy is, amelyet Gürz Eliász hegyének neveztek, mert a tetején volt eltemetve *Gházi Gürz Eliászbaba* nevű pap, akit a törökök szentként tisztelték. És a hegy déli lejtőjén fügefafa virágzott és cserje nőtt, melyen a törökpirosító termett. Ezeket a cserjéket Szmirna vidékéről telepítették át a törökök. A füget is, a pirosítót is, mert az asszonyaik szerették az édességet, de a rúzt sem nélkülözheték. Arcukat eltakarta a fátyol az idegen szem elől, de szépek és rózsásarcúak akartak lenni, mikor odahaza a háremben „Sultánjuknak“ megmutatták magukat.

Miképpen éltek a régi Tabánban?

Sokat lehetne még beszélni arról, hogy miképpen éltek a török világban a régi Tabánban. A férfiak rendszeren vörösbarnaszínű kaposon nadrágot és bördolmányt hordtak, de kedvelték a tengerzöld, a kék, meg a bíborszínű ruhákat is. Ellenben feketében nem járt senki. A nők bokáig érő nadrágot hordtak és posztó felsőruhát; bő fejkötőt és abroncsoson lógó fehér fátyolt. Szerették a friss vajjal főzött piláfort; a lengyel tyúkpecsenyét; a lengyel pörköltet, a rántott süllőt és a pörkölt pontyot. Sok főzeléket, sok gyümölcsöt ettek; fehér cipőt vágak fel a húshoz és fűszeres meggyelével enyhítették a szomszágukon.

Evlia Cselebi, a világhíró török utazó nagyon sok érdekes dolgot tud mesélni Tabán harmadfélszáz esztendővel ezelőtti életéről. Azt mondja, hogy a lakosság jórésze boszniai bosnyák és török volt, de mindenki tudott horvátul is, magyarul is. Vendégszerető nép volt a régi Tabán lakossága. Szomszédot, idegent egyaránt szívesen látott asztalánál. Különben az idegenek rendelkezésére három fogadó volt Tabánban. Az egyik, a leghíresebb, a „zöldoszlopos“, vagyis a Rudasfürdő mellett várta a vendéget.

De nemcsak Evlia Cselebi beszél nekünk a török idők Budájáról és Tabánjáról. Marc Antonio *Pigafetta*; Brown Edward, a londoni Szent Bertalan-kórház igazgatója, aki 1673-ban járt Budán, szintén sokat mond el, ami érdekes; aminthogy *Fontana János* és *Marsigli* térképei is igen beszédesek. A régi utazók írásából és a régi térképek alapján rekonstruálta Buda és Tabán törökkori életét *Károlyi Árpád*, *Veress Endre*, *Littke Aurél* és még néhány kitűnő írónk. És Buda egyik-másik helyének, vagy nevezetességének az eredetét, nevét kedvesen, ötletesen magyarázza meg *Joannovits Pál*, Budapest multjának érdemes kutatója. Ő magyarázta meg például azt is, hogy a Rudasfürdő nevének semmi köze sincs a „rúdhoz“. A rudas ugyanis szláv eredetű szó és *rude* annyi, mint *ásványos*. A régiek a Rudast nem is Rudasnak, hanem Rudásnak nevezték.

Érdekes a Kelenföld szó eredete is. A Kelenföldet a törökök „*Kilen Ovaszi*“ -nak nevezték, ami magyarul „mérő mező“-t jelent. A török babona ugyanis azt tartotta, hogy Budavára addig lesz török kézen, míg ez a mező meg nem telik gyaurok katonával, vagyis ez a mező „mérője“ lett volna a török uralmat veszélyeztető hadsereg nagyságának. Mikor aztán a törökök kiűzése után németek vették át az impériumot: a földdel együtt átvették a török nevet is. Csak hogy a *Kilen Ovaszi*-t *Kilen Feld*-nek mondták. Ebből lett aztán sok-sok idő múltán *Kelenföld*. Mint ahogy *Debbaghkháne*-ből Tabán lett.

A régi Tabán napjai meg vannak számlálva. Vajjon milyen lesz az új Tabán?!

Pásztor Mihály